

УДК 34.343.3/7

ОБ'ЄКТ ПІДКУПУ ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ (СТ. 368-4 КК УКРАЇНИ)

Ольга ПЕРЕШИВКО,
асистент кафедри спеціальних правових дисциплін
Нікопольського факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

SUMMARY

The article investigates the common, generic and direct objects of the crime under the Art. 368-4 of the Criminal Code of Ukraine "Bribing a person providing public services". It reveals the validity of including of the indicated criminal legal prohibition to Chapter XVII of the special part of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: object of the crime, legal relationships in the field of service activity, connected with the providing of public services, elements of legal relationships.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги». З'ясовується обґрунтованість віднесення зазначеної кримінально-правової заборони до розділу XVII Особливої частини КК України.

Ключові слова: об'єкт злочину, правовідносини у сфері службової діяльності, правовідносини у сфері професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, елементи правовідносин.

Постановка проблеми. Дослідження будь-якого складу злочину традиційно розпочинається із з'ясування його об'єкту. Зазначене пояснюється тим, що об'єкт злочину є системоутворювальним елементом складу злочину, який відіграє вирішальну роль у встановленні характеру суспільної небезпечності вчиненого злочину, дає змогу розкрити його соціальну сутність, є розмежувальною ознакою злочинних і незлочинних діянь та окремих злочинів між собою, сприяє правильній кваліфікації, а також є основою для визначення кримінально-правових наслідків вчиненого діяння. Таким чином, значущість наукового осмислення питань, пов'язаних із розумінням сутності об'єкта будь-якого злочину, зокрема і підкупу особи, яка надає публічні послуги, не викликає ні сумнівів, ні дискусій.

Актуальність теми. Вагомий внесок у розробку проблеми об'єкта злочину зробили такі науковці, як М.І. Бажанов, Я.М. Брайнін, М.І. Загородніков, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, В.О. Навроцький, Б.С. Нікіфоров, А.А. Піонтковський, С.В. Познишев, В.В. Сташич, М.С. Таганцев, В.Я. Тацій, А.Н. Трайнін, М.Д. Шаргородський та інші. Що ж стосується об'єкта підкупу особи, яка надає публічні послуги, то він узагалі не був предметом окремого дослідження, хоча його наукове осмислення є вкрай важливим та актуальним.

Метою статті є дослідження правовідносин, які утворюють загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги».

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що правильне уявлення про об'єкт злочину має важливе значення як для доктрини кримінального права, так і для правозастосовчої практики, у наукових колах досі дискутують з приводу змістовного навантаження зазначеного терміну. Підтвердженням цього є плюралізм наукових поглядів щодо вирішення проблеми об'єкта злочину, висвітлених у монографічній та іншій спеціальній літературі. Так, різні автори об'єктом злочину пропонують визнавати норму права, людину (особу),

соціальні цінності, соціальні блага-цінності, охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми, сфери життєдіяльності людей, суспільні відносини, правовідносини. Однак, вкладаючи різний зміст у розуміння об'єкта злочину, всі вони сходяться у тому, що об'єкт – це те, на що посягає злочин, те, чому злочинним заподіюється чи може бути заподіяна шкода.

На нашу думку, однозначно підтримати будь-яку із теорій об'єкта злочину досить складно, оскільки, як справедливо зазначає В.Я. Тацій, переважна більшість запропонованих наукових позицій не відрізняється своєю універсальністю, адже спрацьовує, як правило, лише на рівні конкретного складу злочину. До того ж, дослідник обґрунтовано звертає увагу на те, що сучасні концепції допускають звуження змісту поняття об'єкта злочину до певного елементу суспільних відносин [1, с. 132–133], а, як відомо, вектор злочину, спрямований на один із елементів суспільних відносин: або на його предмет (об'єкт), або на учасника (суб'єкта), або на соціальний зв'язок. При цьому завжди спричиняється шкода суспільним відносинам в цілому [2, с. 69].

Однак, на нашу думку, не будь-які суспільні відносини, а лише ті, які врегульовані нормами права, можуть виступати об'єктом злочину. Зазначений висновок однозначно випливає з аналізу норм Особливої частини КК України, яка не містить відповідальності за порушення суспільних відносин, що не підлягають правовому регулюванню. До того ж відносини, в яких реалізують свої повноваження службові особи або здійснюють свою професійну діяльність особи, які надають публічні послуги, безумовно, підлягають нормативному врегулюванню й існують лише як правовідносини.

Тому, на нашу думку, оптимальною для визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», є позиція, відповідно до якої об'єктом злочину є правовідносини. Вважаємо зазначену концепцію найбільш переконливою, оскільки вона дозволяє отримати чітке уявлення про механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину, що

«відповідає практичним потребам та теоретичним вимогам кримінального права» [3, с. 42].

Традиційним для науки кримінального права є триступеневий поділ об'єкта злочину на загальний, родовий та безпосередній, який ґрунтується на співвідношенні філософських категорій загального, особливого та одного. У кримінально-правовій літературі такий поділ об'єктів злочину називають класифікацією «за вертикаллю».

Так, загальний об'єкт утворює сукупність усіх правовідносин, поставлених під охорону чинного кримінального закону. Родовий об'єкт являє собою групу подібних правовідносин, які охороняються КК України. Під безпосереднім об'єктом злочину розуміють конкретні правовідносини, які поставлені законодавцем під охорону певної норми Особливої частини КК України.

Отже, враховуючи зазначені вище загальнотеоретичні положення, вважаємо за необхідне з'ясувати, які правовідносини утворюють загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги».

На нашу думку, вдаватись до детального аналізу загального об'єкту злочину немає необхідності, оскільки він є спільним для всіх злочинів разом та для кожного злочину зокрема, у тому числі й для підкупу особи, яка надає публічні послуги. Зазначимо лише, що у кримінально-правовій літературі існує думка, що вказівка на загальний об'єкт злочинів міститься у ч. 1 ст. 1 КК України, у якій передбачено, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

З'ясовуючи родовий об'єкт підкупу особи, яка надає публічні послуги, необхідно звернути увагу на те, до якого розділу Особливої частини КК України законодавець відніс цей злочин. Зазначене пояснюється тим, що родовий об'єкт є основою групування кримінально-правових заборон у розділах Особливої частини КК України.

Норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за підкуп особи, що надає публічні послуги, міститься у розділі XVII КК України, який законом України від 7 квітня 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» не тільки був доповнений низкою нових кримінально карних діянь, а й змінив свою назву зі «Злочини у сфері службової діяльності» на «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Зазначене стало наслідком того, що деякі з кримінально-правових заборон, зокрема і підкуп особи, яка надає публічні послуги, явно виходили за межі родового об'єкту розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності», оскільки вказані у ст. 368-4 КК України особи (аудитор, нотаріус, оцінювач, інші особи, які провадять професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі експерт, арбітражний керівник, приватний виконавець, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя (під час виконання цих функцій)) за визначенням законодавця службовими особами не є. На цю обставину він прямо вказав у диспозиції ст. 368-4 КК України – «...яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування...». Тому, на нашу думку, зміна назви XVII розділу КК України є, безперечно, обґрунтованою.

Утім, відкритим залишається питання, чи є правовідносини у сфері службової діяльності та

правовідносини у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, тотожними або однорідними за своєю соціальною та економічною сутністю, як того вимагає систематизація Особливої частини КК України?

Для відповіді на поставлене запитання необхідним є звернення до структури вказаних правовідносин.

Як відомо, структурними елементами правовідносин є суб'єкти, тобто учасники відносин, предметом – те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують ці відносини та їх зміст – соціальний зв'язок.

Суб'єктами стосунків у сфері службової діяльності, з одного боку, є службові особи, з іншого – будь-які суб'єкти, зацікавлені у результаті діяльності службової особи. Вказані суб'єкти «співвідносяться один з одним як суб'єкт та об'єкт впливу» [4, с. 158].

Щодо суб'єктів відносин у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, то ними, з одного боку, є особи, професійна діяльність яких пов'язана з наданням публічних послуг, з іншого – будь-які суб'єкти, зацікавлені у результаті діяльності осіб, які надають публічні послуги.

Наступним елементом правовідносин, що аналізуються, є їх предмет, під яким у кримінально-правовій літературі прийнято розуміти усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі ці відносини [5, с. 91–92].

В.Г. Хашев, розглядаючи питання про об'єкт злочинів у сфері службової діяльності, зазначає, що відносини, на які посягають службові особи державних та недержавних структур, виникають з приводу реалізації завдань, що стоять відповідно перед органами державної влади та місцевого самоврядування, а також окремими підприємствами, установами й організаціями незалежно від форм власності. Тому автор робить висновок, що предмет відносин у злочинах у сфері службової діяльності має нематеріальний характер і являє собою певні завдання, що стоять перед державою в цілому і окремо перед кожним державним органом, органом місцевого самоврядування і підприємством, установою чи організацією незалежно від форми власності [4, с. 160].

Виникнення правовідносин у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, пов'язують з реалізацією права особи на отримання публічних послуг та обов'язку особи, змістом професійної діяльності якої є надання публічних послуг у наданні послуг такого роду. Отже, предмет правовідносин у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, так, як і правовідносин у сфері службової діяльності, є нематеріальним.

Окрім суб'єктів та предмета правовідносин їх обов'язковим елементом є соціальний зв'язок, який відіграє роль ланки, що здійснює сполучення суб'єктів з приводу певного предмета відносин. Основною функцією соціального зв'язку є функція поєднання між собою двох інших елементів: учасників і предмета відносин [6, с. 61].

У відносинах соціальний зв'язок являє собою обов'язок певної поведінки взаємопов'язаних, взаємодіючих суб'єктів відносин. Обов'язок такої поведінки зумовлений головним чином тим, що в ньому зацікавлені як окремі особи, так і суспільство в цілому [7, с. 60]. Отже, для з'ясування соціального зв'язку правовідносин у сфері службової діяльності та правовідносин у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, необхідним є встановлення змісту діяльності цих суб'єктів.

У відносинах у сфері службової діяльності соціальний зв'язок проявляється у тому, що службові особи, діючи

від імені органів державної влади та місцевого самоврядування як представники влади, здійснюють управлінські функції щодо підлеглих осіб та окремих громадян, забезпечуючи державну політику, тобто нормальну роботу як державного апарату та апарату органів місцевого самоврядування в цілому, так і окремих їх установ і організацій. Зловживаючи наданою владою, вони порушують цей соціальний зв'язок, а тим самим – і нормальну роботу державних структур, що спричиняє істотну шкоду правоохоронюваним інтересам окремих громадян, суспільства та держави в цілому [4, с. 161]. Вищевикладене дає змогу зробити висновок, що службові особи, реалізуючи на практиці свої повноваження, формують свою волю у вигляді правового рішення і адресують її іншим учасникам правовідносин – фізичним та юридичним особам, спонукаючи їх до необхідної поведінки.

Щодо правовідносин у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, то їх зміст полягає у тому, що особи, які надають публічні послуги, виконуючи свої професійні обов'язки у межах делегованих їм повноважень органами державної влади або органами місцевого самоврядування, реалізують право громадян на отримання такого роду послуг. Особа, яка надає публічні послуги, під час здійснення своїх професійних обов'язків наділена певним обсягом повноважень, у межах яких має право вчиняти дії, що породжують, змінюють або припиняють певні правовідносини.

З вищевикладеного аналізу структури правовідносин у сфері службової діяльності та правовідносин у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, однозначним є висновок, що тотожними вони не є. Проте, враховуючи їх елементний склад та механізм порушення об'єкта злочину, розглядувані правовідносини можна назвати однорідними, що свідчить про правильну систематизацію кримінального законодавства України.

Отже, на тлі наведеного, послуговуючись теорією об'єкта злочину як правовідносин та враховуючи розташування ст. 368-4 КК України, зазначимо, що родовим об'єктом підкупу особи, яка надає публічні послуги, є правовідносини, що забезпечують визначений у законодавстві належний порядок здійснення діяльності службових осіб та правовідносини, які забезпечують належний порядок здійснення особами професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у межах наданих їм повноважень та у спосіб, передбачений законом.

З'ясувавши, що родовим об'єктом злочинів, що містяться у розділі XVII Особливої частини КК України, є правовідносини, які забезпечують певний порядок здійснення як службової діяльності, так і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зазначимо, що у його назві відсутня вказівка на родовий об'єкт. Оскільки, як справедливо зазначає М.Г. Арманов, назви розділів Особливої частини КК України, вказуючи на «сферу», не зазначають, «проти» чого спрямована певна група злочинів, це, у свою чергу, детермінує появу труднощів при з'ясуванні безпосереднього об'єкта окремих злочинів та може створювати певні проблеми при кваліфікації злочинів цієї групи [8, с. 53]. У зв'язку з цим назву розділу XVII Особливої частини КК України пропонуємо викласти у наступній редакції: «Злочини проти встановленого порядку здійснення службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Замикаючою ланкою вертикальної класифікації об'єктів злочину, який має найбільше значення для правозастосовної практики, є безпосередній об'єкт. Під

ним прийнято розуміти ті конкретні правовідносини, які поставлені законодавцем під охорону певної норми Особливої частини КК України і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [5, с. 99]. Безпосередній об'єкт за своєю суттю є частиною відповідного родового об'єкта, тому вважаємо за можливе безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», визначити наступним чином: це правовідносини, які забезпечують належний порядок здійснення особами професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у межах наданих їм повноважень та у спосіб, передбачений законом.

Слід зазначити, що трапляються випадки, коли один і той же злочин одночасно ставить під загрозу і заподіює шкоду кільком правовідносинам. У зв'язку з цим у кримінально-правовій теорії на рівні безпосереднього об'єкта злочину виділяються основний (головний) і додатковий об'єкти. Такий поділ отримав назву класифікації об'єктів злочинів «по горизонталі».

Злочин, передбачений 368-4 КК України, може створювати загрозу заподіяння шкоди не тільки правовідносинам, які забезпечують належний порядок здійснення особами професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у межах наданих їм повноважень та у спосіб, передбачений законом, а й іншим правовідносинам, які підлягають кримінально-правовій охороні. Тому, крім основного безпосереднього об'єкта злочину, склад підкупу особи, яка надає публічні послуги, може мати і додатковий об'єкт.

Додатковим безпосереднім об'єктом є ті правовідносини, яким поряд із основним об'єктом завдається чи створюється загроза завдання шкоди [9, с. 169–170]. У свою чергу, додатковий безпосередній об'єкт поділяється на обов'язковий та факультативний.

Додатковий обов'язковий об'єкт – це такий об'єкт, який у складі злочину страждає завжди, у будь-якому випадку вчинення цього злочину. Цьому об'єкту, як і основному, завжди заподіюється шкода внаслідок вчинення злочину [5, с. 101]. Аналіз диспозиції ст. 368-4 КК України дав змогу зробити висновок про відсутність додаткового обов'язкового об'єкта.

Додатковий факультативний об'єкт – це об'єкт, який при вчиненні певного злочину може існувати поряд з основним, а може й бути відсутнім [5, с. 101]. Одразу зазначимо, що наявність додаткового факультативного об'єкта у складі підкупу особи, яка надає публічні послуги, ніяким чином не впливає на кваліфікацію діяння, проте задля повноти дослідження відзначимо, що залежно від специфіки професійної діяльності суб'єкта, пов'язаної з наданням публічних послуг, ним можуть бути честь та гідність, відносини власності, трудові відносини, правосуддя тощо.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що родовим об'єктом підкупу особи, яка надає публічні послуги, є правовідносини, що забезпечують визначений у законодавстві належний порядок здійснення діяльності службових осіб, та правовідносини, які забезпечують належний порядок здійснення особами професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у межах наданих їм повноважень та у спосіб, передбачений законом. Безпосередній об'єкт підкупу особи, яка надає публічні послуги, за своєю суттю є частиною відповідного родового об'єкта, тому його можна визначити як правовідносини, які забезпечують належний порядок здійснення особами професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у межах наданих їм повноважень та у спосіб, передбачений законом.

Список використаної літератури:

1. Тацій В.Я. Об'єкт злочину / В.Я. Тацій // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1(1). – С.126–143.
2. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів – К. : Атіка, 2004. – 488 с.
3. Азаров Д.С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : моногр. / Азаров Д.С. – К. : Атіка, 2007. – 304 с.
4. Хашев В.Г. Дослідження родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності / В.Г. Хашев // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 155–163.
5. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти /

М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.

6. Музика А.А., Лашук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А.А. Музика, Є.В. Лашук. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 192 с.

7. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Харьков: Высш. шк., 1988. – 197 с.

8. Арманов М. Об'єкт і предмет злочину, передбаченого статтею 212 Кримінального кодексу України, та їх кваліфікаційне значення / М. Арманов // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 4. – С. 52–58.

9. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

